

Patrycja Sieląg

Akademia Finansów i Biznesu „Vistula”

Jan Dębski. Wspomnienia ludowego parlamentarzysty

Ukazująca się od 2013 roku seria wydawnicza Muzeum Historii Polski „100-lecie niepodległości. Wspomnienia i pamiątki” jest znana i ceniona zarówno w gronie zawodowych badaczy, jak i miłośników historii. W ramach tego przedsięwzięcia ukazało się kilkanaście dawno niewznawianych lub nigdy dotąd niewydanych pozycji. Są to świadectwa aktywności pamiątkarskiej czołowych postaci życia politycznego i publicznego II RP, m.in. Ignacego Daszyńskiego, Henryka Grubera, Władysława Konopczyńskiego, Jędrzeja Moraczewskiego, Adama Pragiera, Macieja Rataja i Stanisława Wojciechowskiego¹.

Autor recenzowanych *Wspomnień* Jan Dębski (1889–1976) był prominentnym politykiem ruchu ludowego, parlamentarzystą, publicystą oraz nauczycielem.

Urodził się w Mircu w rodzinie inteligenckiej pochodzenia szlacheckiego. Uczył się w Radomiu, uczestniczył w strajku szkolnym 1905 roku. Politycznie udzielał się na forum Związku Młodzieży

¹ Ignacy Daszyński, *Pamiętniki*, cz. 1–2, wstęp i oprac. K. Piskała, MHP, Warszawa 2017; Henryk Gruber, *Wspomnienia i uwagi*, cz. 1–2, przedmowa i oprac. W. Suleja, MHP, Warszawa 2020; Władysław Konopczyński, *Dziennik 1918–1921*, cz. 1–2, wstęp P. Biliński, oprac. P. Biliński, P. Plichta, MHP, Warszawa 2016; idem, *Dziennik 1922–1926*, cz. 1–2, wstęp P. Biliński, oprac. P. Biliński, P. Plichta, MHP, Warszawa 2021; Jędrzej Moraczewski, *Przewrót w Polsce*, wstęp i oprac. T. Nałęcz, MHP, Warszawa 2015; Adam Pragier, *Czas przeszły dokonany*, cz. 1–3, wstęp i oprac. A. Friszke, E. Pejaś, MHP, Warszawa 2018; Maciej Rataj, *Pamiętniki 1918–1927*, wstęp i oprac. M. Ratyński, MHP, Warszawa 2021; Leon Wasilewski, *Piłsudski jakim go znałem*, wstęp A. Friszke, MHP, Warszawa 2013; Walery Sławek, *Wspomnienia zebrane*, wstęp i oprac. P. Samuś, MHP, Warszawa 2022; Stanisław Wojciechowski, *Moje wspomnienia*, cz. 1–2, wstęp i oprac. J. Łazor, MHP, Warszawa 2017.

Polskiej „Zet”. W latach 1908–1914 studiował chemię na uniwersytecie w Liège. W tym okresie pełnił funkcję prezesa Zjednoczenia Towarzystw Młodzieży Polskiej za Granicą, był również członkiem paramilitarnej organizacji Drużyny Polowe „Sokół”.

W czasie I wojny światowej Dębski był czynnym działaczem oświatowym. Piastował stanowisko sekretarza Komisji Szkolnej Ziemi Radomskiej oraz przewodniczącego Wydziału Nauki Pozaszkolnej KSZR (1915–1917). Był w 1915 roku jednym ze współtwórców Seminarium Nauczycielskiego w Radomiu, w którym pełnił funkcję inspektora (wicedyrektora). Będąc nauczycielem, został zapamiętany przez uczniów jako świetny pedagog i doskonały wykładowca, nastawiony na przekazywanie praktycznej wiedzy i umiejętności. W 1918 roku, po odbyciu kursu pedagogicznego, został dyrektorem Seminarium Nauczycielskiego w Chełmie.

W II RP Dębski należał do czołowych liderów Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piaś”. Ścisłe współpracował z marszałkiem Maciejem Ratajem, sprawował funkcje wiceprezesa zarządu głównego oraz przewodniczącego klubu parlamentarnego. W latach 1919–1930 piastował mandat posła RP, należał do jednych z najbardziej aktywnych parlamentarzystów. Na forum sejmu był przewodniczącym komisji administracyjnej (1919–1922), komisji spraw zagranicznych (1923–1928) oraz wicemarszałkiem Sejmu RP (1925–1928). W wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku, jako prawdziwy patriota ochotniczo służył w 1. Pułku Szwoleżerów, za swoje zasługi na froncie został odznaczony w 1921 roku Krzyżem Walecznych. W maju 1926 roku otrzymał od prezydenta Stanisława Wojciechowskiego propozycję objęcia stanowiska premiera.

Dębski czynnie udzielał się na forum międzynarodowym. Brał udział w pracach Unii Międzyparlamentarnej, przez wiele lat był prezesem Towarzystwa Polsko-Bułgarskiego, a także członkiem Grupy Parlamentarnej Polsko-Francuskiej oraz Grupy Parlamentarnej Polsko-Rumuńskiej. W 1926 roku był jednym z pomysłodawców unii politycznej i celnej polsko-czechosłowackiej.

W latach trzydziestych Dębski znalazł się w kręgu liberalnego skrzydła obozu sanacji. Piastował stanowisko wiceprzewodniczącego Ligi Morskiej i Kolonialnej (1932–1935), następnie dyrektora biura Ligi (1935–1938). W organizacji odpowiadał za sprawy propagandowe, pisał liczne artykuły publicystyczne, wydawał kwartalnik „Sprawy Morskie i Kolonialne” oraz organizował obchody Święta

Morza. Był również wiceprzewodniczącym Funduszu Obrony Morskiej, wiceprzewodniczącym Polskiego Związku Zachodniego, prezesem Federacji Stowarzyszeń Przyjaciół Ligi Narodów oraz członkiem zarządu Towarzystwa Pomocy Polonii Zagranicznej. W 1938 roku został, z nominacji prezydenta Ignacego Mościckiego, senatorem RP.

W trakcie II wojny światowej Dębski, znany z antyhitlerowskich przekonań, był poszukiwany przez niemieckiego okupanta. W konspiracji jako niezłomny patriota zaangażował się w działalność siatki Armii Krajowej o kryptonimie „Mysz” i „Monika”. Grupa pracowała w tajnej wytwórni materiałów wybuchowych przeznaczonych dla żołnierzy.

Po wojnie dołączył do mikołajczykowskiego PSL. W latach 1945–1947 piastował urząd kuratora okręgu dolnośląskiego, wykazał się jako znakomity organizator szkolnictwa na terenach poniemieckich. Był jednym z współtwórców Lewicy PSL, następnie wchodził w skład władz „odrodzonego” PSL oraz Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. W okresie PRL Dębski zaangażował się w działalność Ludowej Spółdzielni Wydawniczej jako dyrektor biura wydawnictw, członek zarządu i ostatecznie wiceprezes rady nadzorczej. Pod koniec życia występował wielokrotnie w charakterze weterana ruchu ludowego. W 1966 roku, z inicjatywy Dębskiego, ukazały się wydane przez LSW z jego wstępem i opracowaniem *Pamiętniki Macieja Rataja*.

Wspomnienia spisane w latach 60. i 70. XX wieku przez Dębskiego zaczynają się narracją o życiu w podradomskiej wsi Mirzec w ostatniej dekadzie XIX wieku, a kończą opowieścią na temat organizowania polskiej oświaty na przyłączonym do kraju Dolnym Śląsku tuż po II wojnie światowej. Tekst portretuje środowiska, do których autor należał: m.in. belgijską Polonię, inteligencję Radomia czasu I wojny światowej i Chełma w 1918 roku, warszawską i europejską elitę polityczną dwudziestolecia. Szczególną wartość mają informacje o pracach parlamentu w latach 1919–1930. Relacja przedstawia Dębskiego nie tylko jako polityka, lecz także pedagoga, społecznika i publicystę, osobę o rozległych zainteresowaniach i znajomościach.

Głównym atutem *Wspomnień* jest osoba autora, który zajmował znaczące miejsce w życiu politycznym, zwłaszcza pierwszej dekady odrodzonej Polski. Wiele widział i wiedział, w niejednym przypadku dysponując wręcz unikatowymi informacjami. Był baczny i inteligentnym obserwatorem, zdolnym publicystą, sprawnie posługującym się językiem i piórem. Jednak nie można ukrywać, że wszystkie te

zalety znacznie osłabił okres spisywania *Wspomnień*. Powstały one dopiero u schyłku życia autora, ponadto w okresie PRL, narzucającej swój sposób narracji o II RP.

Wspomnienia Dębskiego dostarczają wielu cennych informacji poszerzających i uzupełniających naszą wiedzę o polskiej polityce, zwłaszcza parlamentarnej, w okresie, w którym Dębski odgrywał znaczącą rolę na scenie politycznej. Mają wręcz kapitalne znaczenie dla spraw z polityką się niewiążących albo luźno z nią związanych, zwłaszcza dotyczących życia codziennego, stanu świadomości różnych środowisk, w których Dębski kolejno się obracał: od świętokrzyskiej wsi, przez radomską szkołę, studencką Polonię w Belgii, Radom czasów I wojny światowej, Chełm roku 1918, po rozpolitykowaną Warszawę lat 20. Tekst nabiera nieco rumieńców w partiach dotyczących drugiej połowy lat 30. Ciekawe są zwłaszcza opisy kontaktów ludowców z przedstawicielami sanacji. Nie ma w tym rewelacji, ale ponieważ nie dysponujemy zbyt wieloma przekazami na ten temat, narracja Dębskiego zyskuje na znaczeniu.

Wstęp i opracowanie *Wspomnień* przygotował biograf Dębskiego dr Mateusz Ratyński, autor wielu książek oraz edycji źródełowych². Oceniam bardzo wysoką jego pracę jako wytrawnego redaktora. Podobać może się zwłaszcza dobry merytorycznie wstęp, który w znacznym stopniu ułatwia czytelnikowi lekturę zasadniczego tekstu. Wyjątkowo dobra jest również koncepcja przypisów, ułatwiających odbiorcy lepsze zrozumienie opisywanych przez Dębskiego wydarzeń.

Patrycja Siałąg

Jan Dębski, *Wspomnienia*, wstęp i opracowanie Mateusz Ratyński, Muzeum Historii Polski, Warszawa 2022, ss. 379.

² Zob. M. Ratyński, *Jan Dębski (1889–1976). Polityk kompromisu*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2019, ss. 414; idem, *Stanisław Osiecki (1875–1967). Polityk z pasją*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2020, ss. 502. Z opracowań źródłowych warto wyróżnić: M. Rataj, *Pamiętniki 1918–1927*, t. 1–2, wstęp i oprac. M. Ratyński, Muzeum Historii Polski, Warszawa 2021, ss. 462 i 337; Z. Dąbska z Woyniłłowiczów, *Dziennik 1912–1927*, wstęp i oprac. M. Ratyński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2021, ss. 184; J. Dąbski, *Pokój ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, wstęp J. Gmitruk, M. Ratyński, oprac. i przypisy M. Ratyński, Warszawa 2022, ss. 258.